

Cinayətlərin təkrarlığına dair bəzi məsələlər üzrə vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin yaradılmasının zəruriliyi barədə

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında" 3 aprel 2019-cu il tarixli Fərmanında qeyd olunduğu kimi vahid məhkəmə təcrübəsi formalaşdırılması hüquqi məsələlərin həllinə yanaşmanın sabitliyini və normativ hüquqi aktların tətbiqi ilə bağlı hüquqi mövqenin proqnozlaşdırılan olmasını təmin edir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra Cinayət Məcəlləsi) normalarının tətbiqi üzrə vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Cinayət Məcəlləsinin ən çox tətbiq olunan normalarından biri də cinayətlərin təkrar törədilməsidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair 18 mart 2013-cü il tarixli qərarına əsasən" təkrarlıq institutu cinayətlərin çoxluğunun ən mürəkkəb formasıdır.

Cinayətlərin təkrar törədilməsinin anlayışı Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində verilmiş, hüquq nəzəriyyəsinə bu institut tədqiq olunmuş, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun bir neçə qərarları ilə cinayətlərin təkrar törədilməsinə dair bəzi məsələlər rəsmi şərh edilmişdir.

Cinayətlərin təkrar törədilməsi Cinayət Məcəlləsinin 61.1.1-ci maddəsinə əsasən cəzanı ağırlaşdıran hal, Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsində 70-dən artıq maddə üzrə cinayət tərkibinin əlaməti kimi müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin "Qeyd" hissəsinin 3-cü bəndinin şərh edilməsinə dair" 2013-cü il 4 mart tarixli Qərarına əsasən, cinayət qanunvericiliyində cinayətlərin təkrar törədilməsi institutu məsuliyyətin gücləndirilməsi və ya məsuliyyətin ağırlaşdırılması halı kimi qiymətləndirilir. Şəxs tərəfindən cinayətin təkrar törədilməsi, bir qayda olaraq, onun sabit kriminal meyilliyinə dəlalət edir, bu isə nəticə etibarilə onun yüksək ictimai təhlükəliliyinə işarə edir. Bu baxımdan, qanunvericilikdə təkrar cinayətə görə daha ağır cəza təyin edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsinə əsasən, bu Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi, cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilir. Bu Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi, yalnız həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilir. Əvvəllər törətdiyi cinayətə görə məhkum olunmuş, məhkumluğu götürülmüş və ya ödənilmiş, yaxud cinayət məsuliyyətindən azad olunmuş şəxs tərəfindən bu Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nə-

zərdə tutulmuş və ya həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin yenidən törədilməsi, cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilmir.

Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində nəzərdə tutulan təkrarlıq:

- cinayətləri təkrar törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmadığı halda;
- şəxsin iki və ya daha artıq cinayət törətməsi zamanı;
- eyni və həmcins cinayətlərin törədilməsi zamanı yaranır.

Həmin maddədə təkrarlığın iki müstəqil növü müəyyən olunmuşdur:

- Məcəllənin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki və ya iki dəfədən çox törədilməsi (Cinayət Məcəlləsinin 16.1-ci maddəsi);
- Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda, Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi (Cinayət Məcəlləsinin 16.2-ci maddəsi).

Maddənin mahiyyətindən göründüyü kimi, təkrar cinayətlər eyni və həmcins cinayətlərə bölünür.

Cinayət Məcəlləsinin eyni tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətlərin təkrar törədilməsi eyni cinayətlər hesab olunur (məsələn, şəxs iki oğurluq cinayəti törədir).

Həmcins cinayətlər isə oxşar tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətlərin təkrar törədilməsi kimi qəbul edilir (məsələn, Cinayət Məcəlləsinin 177-183-cü maddələri).

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin "Qeyd" hissəsinin 1 və 3-cü bəndlərinin şərh edilməsinə dair" 23 aprel 2018-ci il tarixli qərarında qeyd edilmişdir ki, cinayətin təkrar törədilmiş hesab edilməsi üçün təqsirkarın ən azı iki ictimai-təhlükəli əməli törətməsi faktı müəyyən edilməlidir. Bu fakt həmşə təkrarlığın təqsirkar şəxsə mənfi xüsusiyyətlərin mövcudluğu ilə xarakterizə olunduğunu göstərir. Təkrarlıq ona daxil olan cinayətlərin müxtəlif vaxtlarda törədilməsini ehtiva edir. Təqsirkar şəxsin müxtəlif həyat şəraitində qanuna uyğun davranış qaydasını seçmək imkanının olmasına baxmayaraq, şüurlu olaraq cinayət qanunu ilə qadağan olunmuş davranış qaydasını seçməsi onun yüksək ictimai təhlükəliliyini sübut edir.

Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində inzibati xətalərin təkrar törədilməsinin cinayət hesab edilməsinin mümkünlüyü qeyd edilməsə də, Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi Hissəsində nəzərdə tutulduqda inzibati xətalərin təkrar törədilməsi cinayət hesab edilir.

Xətanın çərçivəsini qanunverici müəyyən edir və qanunverici hansı növ xətanın təkrar törədilməsinin dövlət mənafeələrinə hansı dərəcədə zərər vurmaları ehtimalının reallığından çıxış edərək onun cinayət hesab olunmasını israr edir.

Cinayət Məcəlləsindən fərqli olaraq Azərbaycan Respublikası inzibati Xətalər Məcəlləsinə əsasən inzibati xəta görə tənbeh almamış şəxsin yenidən eyni inzibati xətanı törətməsi, yəni təkrar törədilmə inzibati xəta tərkibinin əlaməti (tövşifedici əlamət) və məsuliyyəti ağırlaşdıran hal olaraq müəyyən edilməmişdir. Inzibati tənbeh almış şəxsin eyni xətanı inzibati tənbeh vermə haqqında qərar qüvvəyə mindiyi gündən bir il ərzində təkrar törətməsi məsuliyyəti ağırlaşdıran hal və inzibati xəta tərkibinin əlaməti kimi nəzərdə tutulmuşdur.

Bəzi dövlətlərin cinayət qanunvericiliyində cinayətlərin təkrar törədilməsi anlayışından ya ümumiyyətlə istifadə olunmur, ya da təkrarən cinayət törətmə cəza təyini zamanı cinayət törətmiş şəxsə daha ağır cəza təyin olunmasına səbəb olur (yəni “cinayətlərin təkrarlığı” institutu “cinayətlərin residivi” institutunu əvəzləyir). Belə olan hallarda hansı növ cinayət törətməsindən asılı olmayaraq (istər eyni və həmcins cinayətlərin törədilməsi, istərsə də cinayət məəcəlləsinin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin törədilməsi) şəxsin əməli cinayətlərin məcmusu qaydasında tövşif olunur və ona eyni qaydalara görə cəza təyin olunur. (məsələn Almaniya, Rusiya, Yaponiya və sair)

Cinayətlərin təkrar törədilməsi ilə əlaqədar əksər məsələlər üzrə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun qərarları və konkret işlər üzrə məhkəmə qərarları əsasında vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsi formalaşsa da, bəzi hallar üzrə fikir ayrılıqları mövcuddur.

Konkret misallarda əks olunan suallar ilə həmin kəzular aşağıdakılardır:

Cinayətin təkrarlığını yaradan cinayətlərin (əməllərin) hər birinə görə ayrılıqda cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçdiyi halda şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna bilərmi?

Məsələn, şəxs təkrar mənimşəmə cinayəti törətmiş və Cinayət Məcəlləsinin 179.2.2-ci maddəsi ilə məhkəmə məsuliyyətinə verilmişdir. Hökm çıxarılanadək və ya qanuni qüvvəyə minənədək sonuncu epizoddan iki ildən artıq müddət keçmişdir. Həmin şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb olunub cəzalana bilərmi?

İlk növbədə qeyd olunmalıdır ki, cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçdiyi halda şəxsin təkrar eyni və ya həmcins cinayəti törətməsi cinayətlərin təkrarlığını yarada bilər. Bu mövqə Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində əks olunmasa da, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun bir sıra qərarlarında əks olunmuş və istintaq təcrübəsi formalaşmışdır.

“Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 3 mart 2005-ci il tarixli qərarının 18-ci bəndinə əsasən şəxs, tövşifedici əlamətlər olmadan, özgə əmlakının eyni formada iki və ya daha çox müstəqil talanmasına görə (məsələn, müxtəlif mülkiyyətçilərdən bir neçə dəfə oğurluq edilməsi) məhkum edilməmişsə, yaxud cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətləri keçməmişsə, bu zaman həmin hərəkətlər, Cinayət Məcəlləsinin 16.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2, 180.2.2 və

ya 181.2.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş təkrar törədilmiş cinayət kimi tövşif edilməlidir.

Bundan başqa, “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 4 mart 2011-ci il tarixli qərarının 13-cü bəndinə əsasən, Cinayət Məcəlləsinin 234.2 və 234.3-cü maddələrində nəzərdə tutulan əməllərin təkrar törədilməsi dedikdə onların hər hansı birinin iki dəfə və ya daha çox törədilməsi başa düşülməlidir. Əvvəlki cinayətə görə məhkumluq götürüldükdə, ödənilmədikdə və yaxud cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçdikdə təkrarlıq əlaməti yaranmır.

Məlum olduğu kimi, Cinayət Məcəlləsinin 179.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan əməl böyük ictimai təhlükə törətməyən, Cinayət Məcəlləsinin 179.2.2-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan əməllər az ağır cinayətdir.

Cinayət Məcəlləsinin 75.1-ci maddəsinə əsasən böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətin törədildiyi gündən iki il, az ağır cinayətin törədildiyi gündən yeddi il keçdikdə şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilər. Cinayət Məcəlləsinin 75.2-ci maddəsinə əsasən müddətlər, cinayətin törədildiyi gündən ittiham hökmünün qanuni qüvvəyə mindiyi anadək hesablanır. Şəxs yeni cinayət törətdikdə, hər bir cinayətə görə müddət müstəqil hesablanır.

İstintaq və məhkəmə təcrübəsində bəzi hüquqşünaslar hesab edirlər ki, Cinayət Məcəlləsinin 179.2.2-ci maddəsinin tərkibini yaradan cinayətlər ayrı-ayrılıqda böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət olduğundan, iki ildən artıq müddət keçdiyinə görə və Cinayət Məcəlləsinin 75.2-ci maddəsinə əsasən şəxs yeni cinayət törətdikdə hər bir cinayətə görə müddət müstəqil hesablandığından hökm çıxarılanadək və ya qanuni qüvvəyə minənədək iki ildən artıq müddət keçmiş epizodlara görə müddətin keçməsi ilə bağlı şəxs cinayət məsuliyyətindən azad edilməlidir. Sonuncu epizoddan iki ildən artıq müddət keçdiyi halda isə müddətin keçməsi ilə bağlı şəxs cinayət məsuliyyətindən tam azad edilməlidir.

“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddəalarının şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 25 yanvar 2021-ci il tarixli qərarına əsasən Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində nəzərdə tutulan cinayətlərin təkrarlığı zamanı ona daxil olan cinayətlər vahid niyyət və ümumi məqsədlə birləşmir və hər bir ayrı əməl digərləri ilə faktiki əlaqədə olmur. Bu rəsmi şərh də qeyd olunan mövqə tərəfdarlarının əsaslandırmasını gücləndirir.

Həmin mövqə ilə razı olmayan hüquqşünaslar isə hesab edirlər ki, Cinayət Məcəlləsinin 179.2.2-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan əməllər az ağır cinayətlərə aid olduğuna görə sonuncu əməldən yeddi ildən artıq müddət keçdikdən sonra şəxs cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər.

Qeyd olunan hüquqi məsələ ilə əlaqədar vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsi yoxdur.

Bundan başqa, inzibati xətalərin təkrar törədilməsi cinayət hesab edildiyi halda əməlin təkrarlıq yaratma-

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2021-ci ilin martın 4-də keçirilmiş İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının onlayn Zirvə toplantısında çıxışından

#TÜRKİYƏ GENİŞ REGIONDA TƏHLÜKƏSİZLİK VƏ SABİTLİYİN TƏMİN OLUNMASINDA ÇOX ÖNƏMLİ ROL OYNAYIR.

Əvvəllər də çox demişəm, indi də bir daha bildirmək istərdim ki, Türkiyənin güclü olması **#Azərbaycan** və bütün digər müttəfiqlərin də **#güclü** olması deməkdir.

#IlhamAliyev
#presidentaz

#azgenprosecutor
#AzerbaijanTurkey

İLHAM ƏLİYEV
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ

Azərbaycan Respublikasının
Baş Prokurorluğu

sını müəyyən edərkən cinayət məsuliyyətinə, yoxsa inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətləri nəzərə alınmalı olmasına dair də vahid təcrübə yaradılmalıdır.

Məsələn, şəxs 500 manatdan az, lakin 100 manatdan artıq ziyan vurmaqla törətdiyi əməldən hansı müddət keçməmiş (cinayət məsuliyyətinə, yoxsa inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətləri) yenidən oğurluq cinayəti törədərsə həmin əməl Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə səbəb ola bilər?

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.1-ci maddəsinə əsasən xırda talamaya görə inzibati tənbeh, inzibati xətanın törədildiyi gündən bir il keçənədək verilə bilər. İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.3-cü maddəsinə əsasən cinayət işinin başlanması rədd edildikdə və ya cinayət işinə xitam verildikdə, lakin şəxsin əməllərində inzibati xəta tərkibinin bütün əlamətləri olduqda, inzibati tənbeh cinayət işinin baş-

lanmasının rədd edilməsi və ya ona xitam verilməsi haqqında qərar qəbul edildiyi gündən ən gec üç ay keçənədək verilə bilər.

Məlum olduğu kimi, yalnız cinayət qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati xətalərin təkrar törədilməsi cinayət hesab edilir. Lakin qanunvericilikdə inzibati xətalərin təkrar törədilməsi cinayət hesab edilməsi halında təkrarlıq yaradan əməllər üzrə cinayət, yoxsa inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətlərinin nəzərə alınması müəyyən edilməmişdir.

Hesab edirəm ki, inzibati xətalərin təkrar törədilməsi cinayət hesab edildiyi halda təkrarlıq yaradan əməl üzrə inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətləri əsas götürülməli Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.1-ci maddəsi ilə müəyyən edilən inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddəti keçməmişsə cinayətin və ya xətanın törədilməsi təkrar törədilmiş cinayət kimi təsvif edilməlidir.

Göstərilənlərə əsasən, qeyd olunan hüquqi məsələlər ilə əlaqədar vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsi yaradılmalıdır.

Təkrar törədilməsi cinayət hesab edilən inzibati xəta görə şəxsin barəsində cinayət işinin başlanması rədd edilmiş, lakin inzibati məsuliyyətə cəlb olunmamışsa yenidən inzibati xəta və ya cinayət törədərsə əməl cinayətlərin təkrarlığını yaradır mı?

Məsələn, 500 manatdan az, lakin 100 manatdan artıq miqdarda ziyan vurmaqla törətdiyi oğurluğa görə şəxsin barəsində cinayət işinin başlanması rədd edilmiş, lakin inzibati məsuliyyətə cəlb olunma məsələsi həll olunmamışsa onun təkrarən oğurluq törətdiyi müəyyən edilərsə həmin əməl Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə səbəb ola bilər mi?

İlk növbədə qeyd olunmalıdır ki, şəxs təkrar törədilməsi cinayət hesab edilən inzibati xəta görə inzibati məsuliyyətə cəlb edilmişsə və ya ziyanın ödənilməsi və ya zərərçəkmişlə barışmağa görə məsuliyyətdən azad olunmuşsa yenidən inzibati xəta və ya cinayət törədərsə əməl cinayətlərin təkrarlığını yarada bilməz. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsinə əsasən əvvəllər törətdiyi cinayətə görə məhkum olunmuş, yaxud cinayət məsuliyyətindən azad olunmuş şəxs tərəfindən bu Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş və ya həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin yenidən törədilməsi, cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilmədiyinə görə inzibati məsuliyyətə cəlb olunmuş, yaxud inzibati məsuliyyətindən azad olunmuş şəxs tərəfindən yenidən inzibati xəta və ya cinayət törədilərsə cinayətlərin təkrarlığını yarada bilməz.

Təkrar törədilməsi cinayət hesab edilən inzibati xəta görə şəxsin barəsində cinayət işinin başlanması rədd edilmiş, lakin o, inzibati məsuliyyətə cəlb olunmamışsa həmin şəxs tərəfindən yenidən inzibati xəta və ya cinayət əməli törədilməsi zamanı cinayətlərin təkrarlığının yaranıb-yaranmaması barədə isə fikir ayrılığı vardır. Təcrübədə əksər hüquqşünaslar hesab edirlər ki, şəxsin törətdiyi əməl inzibati xəta yaratdığına görə barəsində cinayət işinin başlanması rədd edilmişsə inzibati məsuliyyətə cəlb olunub-olunmamasından asılı olmayaraq onun tərəfindən yenidən inzibati məsuliyyətə səbəb olan oğurluğun törədilməsi Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsinin tərkibini yarada bilməz. Onların mövqeyinə görə cinayət işinin başlanması rədd edilmiş əməllər cinayətin təkrarlığını istisna edir.

Əks mövqedə olanlar isə bu halda cinayət işinin başlanması rədd edilməsi barədə qərarın mövcudluğunun cinayətin təkrarlığını istisna etmədiyini qeyd edərək mövqelərini Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair" 2 iyun 2017-ci il tarixli qərarı ilə əsaslandırırlar.

Həmin qərara əsasən Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər ilk dəfə müvafiq olaraq üç və on gündən az müddətə törədildiyindən cinayət tərkibinin olmamasına görə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qə-

rarın mövcudluğu həmin əməlin təkrar törədilməsinə görə cinayət işinin başlanmasına və şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə mane olmur.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu gəlidiyi nəticəni onunla əsaslandırmışdır ki, Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan ilk dəfə və təkrar törədilən cinayətlər isə müxtəlif vaxtlarda törədilən konkret hüquqpozmanı nəzərdə tutur, cinayətin obyektiv cəhətinə görə həmin əməllər bir-birindən fərqlənir. Əgər şəxs tərəfindən törədilən əməldə cinayət tərkibi olmadığına görə cinayət işinin başlanması rədd edilmişdirsə, yenidən həmin əməlin törədilməsinə görə cinayət işinin başlanması üçün əvvəlki iş üzrə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın ləğv edilməsi zərurəti yoxdur. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 65.1-ci maddəsi də müəyyən edir ki, cinayət prosesini həyata keçirən orqanın ləğv edilməmiş qərarı həmin məsələ üzrə yeni qərar çıxarılmasına yol vermir. Artıq qeyd olunduğu kimi, əməlin ilk dəfə törədilməsi ilə həmin əməlin təkrar törədilməsi eyni məsələ hesab edilə bilməz.

Odur ki, bu hal üzrə də vahid təcrübə yaradılması məqsədamüvafiqdir.

Cinayət Məcəlləsinin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş başa çatmış və başa çatmayan əməllər təkrar törədildikdə əməl necə tövsif edilməli və bu halda cinayətlərin məcmusu yarana bilər mi?

İlk növbədə qeyd olunmalıdır ki, Cinayət Məcəlləsinin 16 və 17-ci maddələrinin mahiyyətindən görüldüyü kimi, Cinayət Məcəlləsinin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki və ya iki dəfədən çox törədilməsi cinayətin məcmusunu yaratmır, yalnız cinayətin təkrarlığını yaradır.

Oxşar tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətlərin (həmcins cinayətlər) təkrar törədilməsi isə (məsələn, Cinayət Məcəlləsinin 177-183-cü maddələri) həm cinayətlərin təkrarlığını, həm də cinayətlərin məcmusunu yaradır.

Məsələn, şəxs oğurluq (Cinayət Məcəlləsinin 177.1-ci maddəsi), sonra isə soyğunçuluq (Cinayət Məcəlləsinin 180.1-ci maddəsi) cinayətini törətdikdə, onun əməli Cinayət Məcəlləsinin 177.1 və 180.2.2-ci (təkrar törədildikdə) maddələri ilə tövsif olunmalı və cinayətlərin məcmusu üzrə cəza təyin edilməlidir. Bəzi hüquqşünaslar bu tövsiflə razılaşmayaraq hesab edirlər ki, şəxs iki soyğunçuluq cinayəti törətdikdə əməli yalnız Cinayət Məcəlləsinin 180.2.2-ci maddəsi ilə tövsif edilib vahid cəza təyin edildiyi halda, ondan az təhlükəli bir oğurluq və bir soyğunçuluq cinayəti törətdikdə isə Cinayət Məcəlləsinin 177.1 və 180.2.2-ci maddələri ilə təqsirli bilinib, cinayətlərin məcmusu üzrə daha sərt cəzaya məruz qalma ehtimalı cinayət qanununun prinsiplərinə uyğun deyil. Belə ki, bu halda şəxs iki cinayət törətdiyi halda üç dəfə məsuliyyətə alınır. Ona görə də həmin mövqe tərəfdarları oxşar tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətlərin (həmcins cinayətlər) törədilməsinin cinayətlərin təkrarlığını yaratmasına dair müddəaların Cinayət Məcəlləsindən çıxarılmasını təklif edirlər.

Oxşar tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətlərin təkrar törədilməsi zamanı əməlin yalnız təkrar törədilən cinayətin təkrarlıq tövsifedici əlaməti ilə tövsif edilməsi ilə razılaşmaq olmaz. Belə ki, şəxs əvvəl ağır cinayət olan quldurluq (Cinayət Məcəlləsinin 181.1-ci maddəsi), sonra böyük ictimai təhlükə törətməyən oğurluq cinayəti (Cinayət Məcəlləsinin 177.1-ci maddəsi) törədərsə əməlinin yalnız az ağır cinayət olan Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi ilə (təkrar törədildikdə) tövsif edilməsi qanuni hesab edilə bilməz.

“Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 3 mart 2005-ci il tarixli qərarının 18-ci bəndinə əsasən şəxsin özgə əmlakını müxtəlif formada bir neçə dəfə talaması (məsələn oğurluq və soyğunçuluq), yaxud Cinayət Məcəlləsinin 177.1, 177.2, 177.3, 180.1, 180.2, 180.3, 181.1, 181.2, 181.3-cü maddələri ilə tövsif edilməli olan bir neçə cinayət törətməsi hallarında, şəxs həmin əməllərə görə məhkum edilməmişsə, göstərilən cinayətlərin məcmusu yaranır. Bu zaman vaxt etibarilə sonrakı epizodlar cinayətlərin təkrarlığı əlaməti ilə tövsif edilməlidir.

Göründüyü kimi, oxşar tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətlərin təkrar törədilməsinin həm cinayətlərin təkrarlığını, həm də cinayətlərin məcmusunu yaratması barədə istintaq və məhkəmə təcrübəsi formalaşmışdır.

Cinayət Məcəlləsinin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş başa çatmış və başa çatmayan cinayətlərin təkrar törədilməsi zamanı əməlin tövsifinə dair mövqə həmçinin Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 12 dekabr 2002-ci il tarixli, “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 3 mart 2005-ci il tarixli və “Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 11 iyun 2015-ci il tarixli qərarlarında da əks olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 12 dekabr 2002-ci il tarixli qərarının 14-cü bəndinə əsasən təqsirkar şəxs əvvəllər törətdiyi qəsdən adam öldürmə, yaxud bu cinayətə sui-qəsd etməyə görə məhkum olunmamışsa onun birinci əməli müstəqil tövsif olunmalı, sonuncu əməl isə onun başa çatıb-çatmamasından asılı olaraq Cinayət Məcəlləsinin 120.2.10 və ya 29, 120.2.10-cu maddəsi ilə tövsif edilməlidir.

Həmin Qərarın 11-ci bəndinə əsasən təqsirkar iki və ya daha çox şəxsi öldürməyə görə Cinayət Məcəlləsinin 120.2.7-ci maddəsi ilə o vaxt məsuliyyət daşıya bilər ki, onun hərəkətləri vahid qəsdlə əhatə olunsun və bir qayda olaraq eyni vaxtda törədilmiş olsun. Belə cinayət hərəkəti ayrı-ayrı vaxtlarda da törədilə bilər, bu şərtlə ki, təqsirkarın iki və ya daha çox şəxsi öldürməkdən ibarət niyyəti əvvəlcədən yaranmış olsun. Bir nəfərin öldürülməsi və digər şəxsin həyatına sui-qəsd edilməsi iki nəfərin öldürülməsindən ibarət başa-çatmış cinayət kimi tövsif edilə bilməz. İkinci şəxsin öldürülməsi təqsirkarın iradəsindən asılı olmayan səbəbdən həyata keçmədiyinə görə belə hallarda onun əməli Cinayət Məcəlləsinin 120.1, yaxud 120.2-ci və 29, 120.2.7-ci maddəsi ilə tövsif edilməlidir.

Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun bu Qərarına əsasən qəsdən adam öldürmə, yaxud bu cinayətə cəhdə görə şəxsin birinci əməli müstəqil tövsif olunmalı, sonuncu əməl isə başa çatıb-çatmamasından asılı olaraq Cinayət Məcəlləsinin 120.2.10 və ya 29, 120.2.10-cu maddəsi ilə tövsif edilməlidir.

Qeyd olunan Qərarla yalnız əməlin tövsifi ilə əlaqədar mövqə əks olunmuş, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 3 mart 2005-ci il tarixli və “Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 11 iyun 2015-ci il tarixli qərarlarında isə cinayətlərin məcmusu və cəza təyini ilə əlaqədar da müddəalar vardır.

Belə ki, “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 3 mart 2005-ci il tarixli qərarının 18-ci bəndinə əsasən şəxs, tövsifedici əlamətlər olmadan, özgə əmlakının eyni formada iki və ya daha çox müstəqil talanmasına görə (məsələn, müxtəlif mülkiyyətçilərdən bir neçə dəfə oğurluq edilməsi) məhkum edilməmişsə, yaxud cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətləri keçməmişsə, bu zaman həmin hərəkətlər, Cinayət Məcəlləsinin 16.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2, 180.2.2 və ya 181.2.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş təkrar törədilmiş cinayət kimi tövsif edilməlidir. Belə halda cinayətkar hərəkətlər cinayətlərin məcmusunu təşkil etmir. Təqsirkarın iradəsindən asılı olmayaraq cinayət başa çatmadıqda da məsələyə bu mövqedən yanaşılmalıdır.

“Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 11 iyun 2015-ci il tarixli Qərarının 32-ci bəndinə görə Cinayət Məcəlləsinin 17.1-ci maddəsinə əsasən, Cinayət Məcəlləsinin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi, həmin cinayətləri törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmamışdırsa və ya qanunla müəyyən edilmiş əsaslar üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilməmişdirsə, habelə bu cinayətlərdən heç birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməmişdirsə, cinayətlərin məcmusunu yaradır. Qanunun bu tələbi baxımından, şəxs Cinayət Məcəlləsinin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş həm başa çatmış, həm də başa çatmamış dələduzluq cinayətləri törətdikdə o, həmin əməllərə görə Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddələri ilə təqsirli bilinir və ona cinayətlərin məcmusu üzrə deyil, başa çatmış cinayətə görə vahid cəza təyin edilir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qeyd olunan qərarları ilə bu hal üzrə vahid təcrübənin yaranması üçün mövqə müəyyən edilsə də təcrübədə başa çatmış və başa çatmayan əməllərin təkrar törədilməsi ilə əlaqədar bəzi hallar üzrə fərqli yanaşmalar mövcuddur. Həmin fərqli fikrlər aşağıdakılardır:

Məsələn, şəxs əvvəl başa çatmış oğurluq (Cinayət Məcəlləsinin 177.1-ci maddəsi), sonra isə oğurluğa cəhd (Cinayət Məcəlləsinin 29, 177.1-ci maddəsi) cinayətini törədir. Bu halda, əməlin yalnız Cinayət Məcəlləsinin 29,177.2.2-ci maddəsi ilə tövsif edilməli olduğunu hesab edən hüquqşünaslar olsa da, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qeyd olunan qərarlarında əks olunmuş mövqeyə əsasən əməl Cinayət Məcəlləsinin 177.1 və 29,177.2.2-ci maddələri ilə tövsif olunmalıdır.

Ardıcılıq dəyişdikdə, yəni şəxs əvvəl oğurluğa cəhd (Cinayət Məcəlləsinin 29, 177.1-ci maddəsi), sonra başa çatmış oğurluq (Cinayət Məcəlləsinin 177.1-ci maddəsi) cinayətini törədərsə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qeyd olunan qərarlarında əks olunmuş mövqelər də nəzərə alınmaqla əməlin tövsifi və cəza təyininə dair aşağıdakı fikirlər var:

- Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi ilə;
- Cinayət Məcəlləsinin 29, 177.2.2-ci maddəsi ilə;
- Cinayət Məcəlləsinin 29, 177.1 və 29,177.2.2-ci maddələri ilə (cəza təyini zamanı cinayətlərin məcmusu üzrə cəza təyin olunmaqla və ya olunmamaqla);
- Cinayət Məcəlləsinin 29, 177.1 və 177.2.2-ci maddələri ilə (cəza təyini zamanı cinayətlərin məcmusu üzrə cəza təyin olunmaqla və ya olunmamaqla).

Bu halda əməlin Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi ilə tövsif edilməli olması nəticəsinə gələnlər mövqelərini ikinci əməlin bitmiş olması ilə əsaslandırırırlar. Əks mövqə tərəfdarları isə hesab edirlər ki, faktiki eyni ictimai təhlükəli əməlləri törətmiş şəxslərin əməlinin fərqli tövsif olunması (başa çatmış və başa çatmayan cinayətlərin törədilmə ardıcılığından asılı olaraq) və fərqli cəzaya məruz qalma ehtimalı ədalətli və əsaslı deyildir.

Bu sual üzrə vahid təcrübənin yaradılması bir sıra ağır cinayətlərin tövsifi baxımından daha əhəmiyyət kəsb edir.

Məsələn, şəxs Cinayət Məcəlləsinin 149.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayəti, sonra isə Cinayət Məcəlləsinin 29, 149.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayəti törətmişdir. Bu zaman şəxsin əməlinin yalnız, Cinayət Məcəlləsinin 29, 149.2.5-ci maddəsi (təkrar törətməyə cəhd) ilə tövsif edilməsi, yoxsa Cinayət Məcəlləsinin 149.1 və 29, 149.2.5-ci maddələri ilə tövsif edilməsi və cinayətlərin məcmusu üzrə cəza təyin edilməsi barədə fikir ayrılıqları vardır.

Əməlin yalnız Cinayət Məcəlləsinin 29, 149.2.5-ci maddəsi ilə tövsifinin müvafiq maddələrin sanksiyalarına diqqət yetirsək doğru olmadığı müəyyən edilir. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 149.1-ci maddəsinin sanksiyasında cəzanın yuxarı həddi 8 il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası, Cinayət Məcəlləsinin 149.2.5-ci maddəsinin sanksiyasında 10 il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulmuşdur. Cinayət Məcəlləsinin 63.3-cü maddəsinə əsasən cinayət etməyə görə cəzanın müddəti və ya həcmi bu məcəllənin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində başa çatmış cinayətə görə müəyyən edilmiş daha ciddi

cəza növünün yuxarı həddinin dördüdə üçündən çox ola bilməz. Göründüyü kimi, şəxsin əməli yalnız Cinayət Məcəlləsinin 29, 149.2.5-ci maddəsi ilə tövsif edildiyi halda ona yeddi il altı aydan çox cəza təyin edilə bilməz. Hansı ki, Cinayət Məcəlləsinin 149.1-ci maddəsinin sanksiyasında cəzanın yuxarı həddi 8 ildir. Şəxsin əməlinin daha təhlükəli olmasına baxmayaraq, bu tövsiflə şəxsə təyin edilə biləcək cəzanın yuxarı həddi azalmış olur.

“Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 11 iyun 2015-ci il tarixli qərarının 32-ci bəndində əks olunduğu kimi şəxs Cinayət Məcəlləsinin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş həm başa çatmış, həm də başa çatmamış cinayətlər törətdikdə o, həmin əməllərə görə Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddələri ilə təqsirli bilinməli və şəxsə cinayətlərin məcmusu üzrə deyil, başa çatmış cinayətə görə vahid cəza təyin edilməlidir. Lakin şəxs Cinayət Məcəlləsinin 149.1 və 29, 149.2.5-ci və ya 29, 149.1 və 29, 149.2.5-ci maddələri ilə təqsirli bilindiği halda cinayətlərin məcmusu üzrə cəza təyin olunub olunmamasına dair vahid mövqə yoxdur. Bəzi hüquqşünaslar hesab edirlər ki, eyni cinayətə görə təkrarlıq şəxsin əməlinin tövsifedici hal olaraq ağırlaşmasına səbəb olduğundan ona təkrarlıq daxil olan əmələ görə cinayətlərin məcmusu üzrə cəza təyin edilməsi cinayət qanunvericiliyinin ədalət prinsipinin tərkib hissəsi olan şəxsin iki dəfə məhkum edilməmək və ya cəzalandırılmamaq hüququna və Cinayət Məcəlləsinin 17-ci maddəsinə ziddir.

Cinayət qanunvericiliyində təkrar törədilən cinayətlərə görə təyin ediləcək cəzanın daha ağır olması nəzərdə tutulsa da, cinayət qanununun ədalət prinsipinə müvafiq olaraq cinayət törətmiş şəxs haqqında tətbiq edilən cəza və ya digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlər ədalətli olmalıdır, yəni cinayətin xarakterinə və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə, onun törədilməsi hallarına və cinayət törətməkdə təqsirli bilinən şəxsin şəxsiyyətinə uyğun olmalıdır. Cəza təyin edilərkən qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirə görə məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsipləri mütləq nəzərə alınmalıdır.

Odur ki, Cinayət Məcəlləsinin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş başa çatmış və başa çatmayan əməllər təkrar törədildikdə əməlin tövsifi, tövsifdən asılı olaraq əməlin cinayətlərin məcmusunu yaradıb-yaratması və cəza təyini məsələləri üzrə vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin müəyyən edilməsi məqsədmüvafiqdir.

Vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin olmaması hüquq normalarının tətbiqi sahəsində ziddiyyətlərə səbəb olur. Cinayətlərin təkrarlığına dair qeyd olunan hallar üzrə vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması üçün qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş tədbirlərin görülməsi bu sahədə hüquqi məsələlərin həllinə yanaşmanın sabitliyini təmin etmiş olar.

**Mürvət Həsənov,
Bakı şəhər prokurorunun müavini,
baş ədliyyə müşaviri.**